

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКОМУ ВІЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У статті висвітлено феномен філософської культури та проаналізовано особливості його дослідження та розуміння через призму академічної філософії. Відповідно до цього методологічного підходу, проведено ґрунтовний аналіз філософської культури Українського вільного університету на основі наукового спадку професорів філософського факультету.

Ключові слова: Філософська культура, академічна філософія, Український вільний університет (УВУ).

The article highlights the phenomenon of philosophical culture and analyzes peculiarities of his exploration and comprehension through in the light of academic philosophy. According to this methodological approach, it is conducted a thorough analysis of Ukrainian free university philosophical culture on the basis of the scientific legacy of Faculty of Philosophy professors.

Key words: Philosophical culture, academic philosophy, the Ukrainian free university (UFU).

Філософська культура досить складний і специфічний історико-філософський феномен. Окреслити його можна як внутрішній вияв історико-філософських процесів, які відбуваються в рамках тієї чи іншої епохи, того чи іншого соціокультурного періоду. В такому значенні ми можемо говорити

про філософську культуру Середньовіччя чи філософську культуру доби Просвітництва. Фактично, філософська культура відображає якісний рівень постановки і розв'язання філософської проблематики в рамках тієї чи іншої соціокультурної епохи.

Конкретних досліджень, присвячених вивченню філософської культури, на сьогоднішній день, нажаль, не достатньо. Однак, у працях «Історико-філософське тлумачення тексту» В. Горського та «Проблеми історико-філософської науки» Т. Ойзермана певним чином окреслюється поняття філософської культури, проте, чіткого його трактування не подається. Жоден, з вищезазначених дослідників, не зазначає відкрито дослідження цього феномену, але в той самий час, кожен автор констатує наявність філософської культури. Зокрема В. Горський пише: «Текст в якому викладені ідеї, характерні для тієї чи іншої філософської течії минулого, і виступає в якості “сліду”, по якому історик філософії “відшуковує” в процесі реконструкції феномен який його цікавить» [1, с. 54]. Дослідник твердить про історичний аспект дослідження філософії, опосередковано ж він констатує наявність феномену філософської культури в того чи іншого автора, тільки цей феномен В. Горський називає «слідом».

Для нас видається досить цікавим розглянути феномен філософської культури з культурологічної перспективи. В цьому аспекті, ми вибудовуємо погляд на філософську культуру, уже як на специфічний предмет культурології. Нас, можливо, не настільки цікавлять певні теоретичні розробки даного питання, як швидше його практичний вияв, яким чином філософська культура проявляється у зв'язку із конкретними соціокультурними феноменами такими як, наприклад, академічна філософія.

Поняття академічної філософії виокремлює у своїх дослідженнях сучасний український філософ Марина Ткачук. Зокрема, цій тематиці присвячена її монографія «Київська академічна філософія XIX – початку XX ст.: методологічні проблеми дослідження» та статті «Академічна філософія

як феномен» і «Академічна філософія в Україні XIX – початку XX ст.: актуальні проблеми дослідження».

Дослідниця кардинально ставить питання про те: «Чи можлива філософія як професія взагалі?... Чи можна навчити філософувати? Й чи можна стати Філософом, якщо це не судилося тобі долею?» [5, с. 52]. Така постановка питання підводить нас до певного антагонізму між філософами і професорами філософії. Причому останніх дослідниця називає «філософськими робітниками» [5, с. 52]. Зокрема, М. Ткачук посилається на думку Ф. Ніцше, який у своїй праці «По ту сторону добра і зла» зазначав про істотну різницю між «філософами» і «філософськими робітниками». Німецький мислитель писав: «Завдання філософа – створювати цінності, воліти, визначати напрямки руху, талант філософського робітника – тлумачити, робити ясними їхні здобутки. “Переможець минулого” – ось найвище звання, на яке заслуговує останній» [3, с. 327].

В окресленому баченні академічної філософії, і в наполяганні на істотній різниці між філософами і філософськими робітниками може виникнути досить специфічна ситуація. З однієї сторони ми можемо назвати прізвища видатних і оригінальних філософів, які послужилися розвитку загальноєвропейської, та і світової філософської думки. Серед таких філософів ми називаємо Імануїла Канта, Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля, Едмунда Гуссерля, Мартіна Хайдегера та багатьох інших. Однак ці самі прізвища ми можемо віднести до філософських робітників, оскільки всі зазначені філософи були в свій час університетськими професорами. По відношенню до них, та і багатьох інших оригінальних філософів і талановитих філософських робітників, різниця між цими двома поняттями практично стирається, та і антагонізм цих понять не виступає так вже і категорично [5, с. 53].

Таким чином, окреслення поняття академічної філософії є важливою методологічною умовою дослідження філософської культури Українського вільного університету, адже останній є навчальною інституцією і

філософський процес у ньому здійснюється за допомогою все тих же філософських робітників, професорів філософії, які одночасно є і оригінальними філософами. У цьому значенні, академічна філософія виступає для нас своєрідною призмою, яка дозволяє точніше висвітлити особливості філософської культури в УВУ.

Складність феномену філософської культури полягає також в тому, що він не є самостійним за способом свого формування. Фактично, на становлення цього феномену впливають різні явища, як суто суспільного, так і філософського характеру. Такі впливи ми простежуємо на прикладі Українського вільного університету, звертаючись до філософського спадку відомих професорів філософського факультету.

Для висвітлення особливостей формування філософської культури в УВУ ми звернули особливу увагу на постать таких відомих філософів як: Дмитро Чижевський, Олександр Кульчицький та Володимир Янів. Ці мислителі репрезентують різні галузі філософських досліджень, але навіть у такому розрізненні ми можемо відшукати у їх філософських поглядах деяке спільне підґрунтя, що й дозволяє нам простежити феномен філософської культури. Зокрема, спільним підґрунтям для цих філософів є німецька школа філософії, а особливо німецька класична філософія. Досить детально у своїх дослідженнях вищезазначені мислителі звертаються до поглядів І. Канта, Г. Гегеля, Л. Фейєрбаха та інших.

Потужний вплив на філософський процес в Українському вільному університеті справила структурна психологія. Фактично, філософська думка в Українському вільному університеті, особливо його мюнхенського періоду, формувалася на стику психології та філософії. Це ми чітко бачимо у праці О. Кульчицького «Основи філософії і філософічних наук», та у праці В. Яніва «Психологічні основи окциденталізму».

Попередньо ми зазначали про об'єктивні та суб'єктивні чинники, які впливають на формування філософської культури. Певні біографічні чинники, які вплинули на формування філософських поглядів і, зокрема,

філософської культури, ми виділяємо і стосовно мислителів УВУ. О. Кульчицький, наприклад, довгий час працював в Мюнхенському інституті психології та психотерапії, тому, дуже часто, при аналізі філософських проблем, мислитель звертався до психологічних особливостей самої людини, для повнішого висвітлення тих же філософських проблем. В. Янів, свого часу, здобув ґрунтовну освіту з психології у Львівському університеті, що безперечно вплинуло на його філософські погляди.

Показовим фактом у цьому відношенні є те, що праця О. Кульчицького носить назву «Основи філософії і філософічних наук», але значну увагу мислитель приділяє аналізу психологічних явищ та психологічній систематиці. Та і при розгляді філософських проблем, наприклад, ґносеологічних чи аксіологічних, мислитель застосовує психологічні методи. Фактично, О. Кульчицький відносить психологію до філософських наук. Саме поняття філософії він трактує як: «світоглядне, універсальне знання, спрямоване на осягнення тотальності (загальності) і сутності буття» [2, с. 27-28]. Відповідно до цього, психологія і відноситься до філософських наук, тому що вона сприяє для філософії у «осягненні тотальності (загальності) і сутності буття».

Досить специфічною є праця В. Яніва «Психологічні основи окциденталізму». Мислитель центральним об'єктом свого дослідження визначає Європу – саме так він намагається донести до широкого кола поняття окциденту. Проблема Європи, європейської єдності, ментальності та і зрештою європейського світовідчуття, одна із ключових філософських проблем у сучасних дослідженнях. У цьому відношенні ми можемо зазначити монографію Миколи Зайцева «Особистісне буття в смисловому полі європейської культури». В той же час, В. Янів, у своєму дослідженні, висвітлює соціокультурні підвалини Європи, але аналізує їх суто через призму психологічних чинників і факторів. Навіть влучніше можна зазначити, що автор пояснює ті філософські питання і проблеми сучасної йому Європи, зокрема так званої духовної кризи, яку О. Шпенглер охрестив

«присмерк Європи», виходячи із психологічних характеристик європейської людини. Таким чином, мислитель формує досить ґрунтовний метод розробки філософської проблематики, спираючись на психологічні аспекти.

В. Янів виділяє ключові психологічні риси європейської людини, які формують її ставлення до світу. Чи не найголовнішою рисою філософ визначає волю європейської людини до влади. Саме ця психологічна особливість і спричинює ті соціокультурні процеси, які відбуваються в середовищі Європи. Та ж духовна криза настає в наслідок надмірного прагнення до влади.

Мислитель виділяє такі психологічні риси європейців як: динамізм, догматизм, індивідуалізм, віра у всеперемагаючу силу розуму та ідеал гармонії. Сильним почуттям для європейця є відчуття спільності зі своєю родиною, прагнення до приватної власності та ствердження традиційних цінностей.

Особливо цікавим є погляд мислителя на місце України в сучасній Європі, в культурі окциденту. Дослідник зазначає про те, що українська культура своїми психологічними особливостями більше наближена до західного окциденту ніж до східного орієнту. В. Янів зазначає, що російська культура, це східна культура, і своїми психологічними особливостями наближена до останньої. Таким чином, уже на ментальному психологічному рівні філософ доводить відмінність української та російської культури, відповідно і російського та українського народу, які чомусь прийнято вважати спільними за своїми особливостями.

Яскравим представником філософської культури Українського вільного університету виступає Д. Чижевський, який певний час працював на посаді професора філософії цього навчального закладу. Ключовою філософською працею мислителя є «Нариси з історії філософії на Україні», яка була видана 1931 року у Празі. Д. Чижевський про цю працю зазначав так: «Ця праця повстала, як плід часів мого дозвілля..., історія філософії на Україні не є головною темою моїх студій..., тому той матеріал, який я подаю,

не може вважатися завершенням і викінченням наукової праці в цій галузі, а навпаки – скоріше має на меті пробудити цікавість і увагу до цієї галузі дослідження, що досі оминалась україністикою. Лише згадка про Сковороду є резюме значно більшої спеціальної моєї праці» [6, с. 4].

Незважаючи на такий характер написання цієї праці, вона мала досить важливі наслідки для становлення історії української філософії. Фактично, цим дослідженням Д. Чижевський вперше окреслив схему історичного поступу української філософії.

Відповідно до цього мислителя, історія української філософії розпочинається з часів Київської Русі, після прийняття християнства. Із Візантії та Болгарії на українські землі прийшли філософські тексти, що посприяло розвитку філософської думки.

Однак, починати говорити про суто українську філософську думку, за переконанням Д. Чижевського, варто з часів Григорія Сковороди. Останнього, дослідник вважав чи не єдиним українським мислителем. Також до українських філософів мислитель відносить Миколу Гоголя, філософські ідеї якого відшуковує у його творчості

За твердженням Д. Чижевського, українська філософська думка була представлена у поглядах представників Кирило-Мефодіївського товариства. У цьому відношенні автор звертається до М. Костомарова «Книга буття українського народу», П. Куліша «Хутірна філософія» та відшуковує філософські ідеї у поезії Т. Шевченка.

Одним з найвиразніших представників української філософії, відповідно до Д. Чижевського, був Памфіл Юркевич. Саме в його філософських поглядах відбилися ключові риси української філософської думки, такі як: емоційність, містичність та певна містичність.

Ще однією, ключовою, тезою, вищезазначеної праці, є твердження, що український народ ще не мав свого видатного філософа, філософські погляди якого вплинули б на розвиток світової філософії. Хоч і Д. Чижевський вважав Г. Сковороду, М. Гоголя та П. Юркевича найвиразнішими

представниками української філософської думки, однак вони не «доросли» до світового рівня.

Запропонована Д. Чижевським схема історії розвитку української філософії має і певні критичні зауваження. Про це зазначає дослідник П. Кралюк. Останній твердить про те, що схема Д. Чижевського не включає античний період розвитку філософії на українських землях. П. Кралюк наголошує на тому, що на теренах України проживали та розвивали свої філософські вчення такі видатні філософи античного світу, як Анахарсіс, Сфер Боспорський, Біон Борисфеніт та Діон Хризостон. Наприклад, Анахарсіса вважали одним із семи мудреців античної Греції, проте він проживав на українських землях. Таким чином, античний період теж потрібно зараховувати як період в історії розвитку української філософської думки. Про це П. Кралюк зазначає у спільній праці «Біля витоків української мудрості: філософська та релігійна думка народів Північного Причорномор'я VII ст. до н. е. – II ст. н. е.».

Стосовно назви праці Д. Чижевського «Нариси з історії філософії на Україні» виникає певне критичне міркування, що мислитель не сприймав самостійної української філософії, звідси і його теза про те, що в Україні ще не було філософа світового рівня. Професійну філософію, в європейському розумінні цього слова, в Україні, Д. Чижевський вважав чужим привнесеним явищем, яке розвивали представники інших народів. Так можна трактувати намагання філософа висвітлити роль німецької класичної філософії у розвитку української філософської думки. Відповідно до цього, вся українська філософія, за поглядами Д. Чижевського, не була філософією як наукою, а була лише філософською думкою, певним типом світогляду.

Таким чином, проаналізувавши вищезазначений матеріал ми сформулювали такі висновки.

Перш за все, філософську культуру слід розуміти як особливий спосіб постановки і розгляду філософської проблематики. В цьому значенні філософська культура виступає своєрідним способом філософування. На

нашу думку, говорити про філософську культуру слід як про культуру мислення, культуру руху думки.

На формування філософської культури можуть впливати різноманітні чинники, як соціокультурного (зовнішнього) так і філософського (внутрішнього) характеру. Серед таких впливів, на філософську культуру Українського вільного університету, ми простежуємо вплив німецької класичної філософії та вплив німецької психологічної школи.

Філософську культуру в Українському вільному університеті слід також сприймати через призму академічної філософії, оскільки, філософський процес в УВУ виступає, перш за все, як процес викладання та навчання філософії. Відповідно до цього, філософська культура в УВУ є культурою академічної філософії.

Список використаних джерел та літератури:

1. Горський В. С. Историко-философское истолкование текста. – К.: Наукова думка, 1981. – 205 с.
2. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. – Мюнхен-Львів, 1995.
3. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла // Сочинения: В 2 т. – М.: Мысль, 1990. – Т. 2. – 829 с.
4. Ойзерман Т. І. Проблемы историко-философской науки. – М.: Мысль, 1969. – 398 с.
5. Ткачук М. Л. Академічна філософія як феномен. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aleph.ukma.kiev.ua:8000/e-lib/NZ/NZV18_2000_philos/09_tkachuk_ml.pdf
6. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К., 1992. – 230 с.
7. Янів В. Психологічні основи окциденталізму. – Мюнхен, 1996. – 205 с.